

Pelagius Preek 1

ds. Hinne Wagenaar

Nijkleaster, Kerk van Jorwert

1 februari 2026

Inleiding

Aan het begin van deze viering wil ik eerst graag een paar woorden ter inleiding geven. Want hoe komen we er in vredesnaam bij om een tekst te lezen van Pelagius? Dat heeft natuurlijk een voorgeschiedenis. In mijn onderzoek over de geschiedenis van de komst van het Christendom naar de Friese Landen ben ik de naam van Pelagius wel eerder tegengekomen. Maar dat richtte zich meer op de missionarissen Bonifatius, Willibrord en Liudger in de 7e tot 9e eeuw. Ook al komt Pelagius ook van het Britse eiland (net zoals de andere drie) hij hoort bij een eerdere fase van de Europese kerkgeschiedenis. Pelagius werd in Brittannië geboren rond 360, toen het eiland nog onder Romeins bestuur was en stierf in Palestina of Egypte rond 425.

Vorig jaar herinnerde collega predikant en kleasterling Tytsje Hibma me weer aan Pelagius. Tytsje las toen het boek van Philip Newell 'Listening for the heartbeat of God. A Celtic spirituality.' Ik ben toen op zoek gegaan naar teksten van Pelagius. Dat was nog niet zo makkelijk, maar ik kreeg het boekje 'The letters of Pelagius' (1995) te pakken. Reinier Nummerdor (ook collega en kleasterling) en ik zijn aan de slag gegaan met de vertaling van een selectie teksten uit het boekje 'The Letters'. Die wilden we misschien gebruiken voor de middagvieringen in Klooster Westerhûs. Maar we zijn er intussen niet meer zo zeker van of deze teksten daar wel zo geschikt voor zijn. Toen hebben we geroepen: 'Dan maken we een serie Pelagius preken'. Vandaar dat ik vandaag de (eerste) Pelagius preek presenteer. Ik heb een tekst vertaald uit de brieven van Pelagius die kan dienen als beginpunt. Ik heb hier vandaag trouwens geen enkele behoefte aan theologische scherpelijperij, maar wil in alle eenvoud deze tekst van Pelagius lezen naast de tekst die voor vandaag op het oecumenische leesrooster van de kerken staat nl. de zaligsprekingen uit het Matteüsevangelie.

Wie was Pelagius?

Omdat dit de eerste preek is in een serie preken over Pelagius, volgt hier een korte beschrijving van het leven van Pelagius. Dit is bestemd voor de lezer en was natuurlijk geen onderdeel van de viering die gehouden werd op 1 februari 2026.

Pelagius was een Britse monnik uit de vierde en vijfde eeuw (ca. 360 - 425) die een streng ascetisch leven leidde. Hij verbleef een tijd lang in Rome en later in Carthago (het huidige Tunis, in Tunesië) en Egypte. Pelagius is vooral bekend geworden doordat zijn opvattingen hevig botsten met die van Augustinus van Hippo, de belangrijkste kerkvader van het Westen. Pelagius geloofde dat ieder mens een vrije wil heeft, dat je er voor kunt kiezen om de weg van Christus te gaan en dat je zo in staat bent om te leven, geheel in

overeenstemming met de wil van God. Volgens Pelagius is alles wat God geschapen heeft goed. Dit zagen Augustinus, en met hem de dominante stromingen in die tijd, echter geheel anders. Zij hingen de leer aan van de zogenaamde oer- of erfzonde: na de zonde van Adam in het paradijs was heel de mensheid in het verderf gestort. Vanaf 412 ontstond een hevige strijd tussen Augustinus en Pelagius. Uiteindelijk trekt Pelagius aan het kortste eind en sterft hij in ballingschap rond 425.

Causa finita est, constateerde Augustinus in een van zijn preken: ‘de kwestie is afgehandeld’, maar dat was wat voorbarig. In onze gemeenschap lezen wij de teksten van Pelagius als een veel te late (h)erkenning van zijn denkbeelden. De geschiedenis van de kerk zou anders verlopen zijn wanneer de theologische visie van Pelagius naast die van Augustinus had mogen klinken.

LEZINGEN in de viering van 1 februari 2026

A. Lezing uit een brief aan Demetrias

(uit: R. van de Weyer, *The Letters of Pelagius*. 1995)

‘Wanneer ik geestelijke vorming geef, dan probeer ik eerst de kracht en kwaliteit van de menselijke natuur aan te tonen en te laten zien waartoe die wel niet in staat is. De meeste mensen kijken naar de goedheid van anderen, maar denken dat die ver buiten hun eigen bereik ligt. Maar God heeft in ieder mens het vermogen om het hoogste niveau van goedheid te bereiken geplant. Meestal kunnen we dit niet alleen bereiken, maar we hebben een begeleider nodig als een gids op de weg van onze rechtvaardigheid. Anders lopen we het risico om bij tegenslagen in een moeras van wanhoop weg te zinken.

Een begeleider die een hoog niveau van kracht en goedheid heeft bereikt, lijkt eerst totaal anders dan wijzelf. Maar wanneer de vriendschap groeit, dan begin je in de begeleider een spiegel te zien van jezelf. De reden daarvan is, als het gaat om deugd en goedheid, dat God ons allemaal gelijk geschapen heeft. Ieder van ons is in staat om hetzelfde niveau van morele goedheid te bereiken. Wanneer we dat gaan begrijpen, vult dat ons met hoop: want we weten dat wij ooit, in de volheid van de tijd, de goedheid van Christus zelf kunnen delen.’

B. Lezing uit Matteüs 5, 1-10

Toen Jezus de menigte zag, ging hij de berg op, en nadat hij was gaan zitten, kwamen zijn leerlingen bij hem. Hij nam het woord en leerde hun:

Gezegend: de armen van geest,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.
Gezegend: zij die treuren,
want ze zullen getroost worden.

Gezegend: de zachtmoedigen,
want ze zullen de aarde beërven.
Gezegend: zij die hongeren en dorsten naar gerechtigheid,
want ze zullen verzadigd worden.
Gezegend: de barmhartigen,
want ze zullen barmhartigheid ondervinden.
Gezegend: zij die zuiver van hart zijn,
want ze zullen God zien.
Gezegend: de vredestiters,
want ze zullen kinderen van God genoemd worden.
Gezegend: zij die om de gerechtigheid vervolgd worden,
want voor hen is het koninkrijk van de hemel.

Pelagius preek

1.

Het is in onze tijd niet eenvoudig om te preken over de ingeboren goedheid van de mens. Als we om ons heen kijken dan worden we geconfronteerd met de gruweldaden waar mensen toe in staat zijn. Aan het begin van 2026 hebben we de beelden op het netvlies staan van mannen die tekeer gaan als beesten. Wat zeg ik, zouden beesten dat zo doen? We denken natuurlijk aan wat er gaande is in Rusland, in Israël wat betreft de Gaza strook en de andere Palestijnse gebieden, aan het regime in Iran, aan Soedan en aan de tornado van waanzin die over de VS raast. Maar toch ... juist nu willen we de woorden horen van de zaligsprekingen als een balsem voor de ziel. Juist nu willen we luisteren naar woorden van geestelijke vorming zoals die van Pelagius. Juist nu zoeken we naar woorden van vrede, zuiverheid en zachtmoedigheid.

Wat zegt Pelagius nou precies aan het begin van de brief aan Demetrias? Hij zegt wat hij altijd zegt bij de aanvang van geestelijke vorming. In dit geval is hij gevraagd om die te geven aan een jonge vrouw van hoge afkomst die besloten heeft haar leven als een kloosterling te geven aan Christus en niet te trouwen volgens de verwachtingen van haar familie. Hij vertelt aan Demetrias over de kracht en kwaliteit van haar mens-zijn. God heeft in haar het vermogen geplant om het hoogste niveau van goedheid te bereiken. Het is een lange weg en het gaat niet zomaar, maar God heeft haar die vaardigheid geschonken. En ze heeft de vrijheid om zelf die keuze te maken. Pelagius moedigt haar aan om de geestelijke weg te gaan in navolging van Christus. Met veel liefde en ook met veel discipline zal ze groeien tot een mens zoals God haar bedoeld heeft. Ze zal groeien tot morele goedheid, ze zal in de goedheid van Christus delen.

2.

Sommigen van jullie zullen dit nogal vanzelf vinden. Ja, in onze gemeenschap herkennen wij deze taal, dit verlangen om te groeien naar God. Het verlangen ook om werkelijk mens te worden. Wij verwoorden dit met onze centrale zin: 'Ruimte voor God om mens te worden'. Maar vergis je niet, zo vanzelfsprekend is dit niet.

Ik geef jullie een voorbeeld uit mijn eigen leven. Toen ik opgroeide, ik was misschien 12 of 13 jaar, had ik de nodige noten op mijn zang. Wat ik precies wilde of beweerde weet ik niet meer, maar wel het antwoord van mijn beppe (grootmoeder) Oeke: 'Jonkje, jonkje, wy binne lytse sûndige minsken en kinne neat út ússels' (Jochie, jochie, wij zijn kleine zondige mensen en kunnen niets uit onszelf). Ik ging daar opstandig tegenin. Ik begreep het niet en wilde het ook niet begrijpen. Bovendien was mijn beppe het levende bewijs van haar eigen ongelijk! Ze was een echte 'arme van geest'. Ze leefde in alle eenvoud, was goed voor haar gezin en familie, bezocht de zieken en treurenden, deed geen vlieg kwaad en was 'zuiver van hart'. Maar ze had geen andere taal dan de haar door de kerk aangeleerde taal van zonde en kleinheid.

En dat was natuurlijk niet alleen bij mijn beppe het geval. De taal van zonde en erfzonde, van ellende en verdorvenheid heeft diepe sporen getrokken door de geschiedenis van kerk en wereld. Van ons uit teruggerekend in de tijd gaat die naar Luther en Calvijn in de Reformatie, naar Anselmus van Canterbury in de middeleeuwen (11e eeuw) richting Augustinus van Hippo. Ik weet het, zo gaat het op zevenmijlsarzen. Maar ik moet naar Augustinus. Want Augustinus was de grote tegenstrever van Pelagius. Hij was actief in dezelfde tijd als Pelagius en stelde dat de mens zondig was en niet tot het goede in staat. Hij vond dat door de val van Adam alle mensen in zonde geboren werden. Ze erfden de zonde bij de geboorte, vandaar de term erfzonde. En als de mens al iets goeds zou doen, dan was dat niet door eigen keuze of inzet, maar louter door de wilsbeschikking van God. Daar zijn boekenkasten over vol geschreven en gelukkig ben ik daar helemaal geen specialist in. Maar Augustinus zorgde er eigenhandig voor dat Pelagius tot ketter werd verklaard. En dat hij in de nevelen van de kerkgeschiedenis verdween. Ook ik hoorde tijdens onze opleiding de naam van Pelagius met als toevoeging dat hij een ketter was. En ik leerde dat er geen geschriften waren overgeleverd. Nou, dat is pertinent onwaar.

3.

Ik ben blij dat er in de loop der eeuwen ook andere stemmen hebben geklonken dan die van zonde en ellende. En dat we die stemmen soms weer kunnen opduikelen uit die nevelen van de geschiedenis. Als ik de brief van Pelagius aan Demetrius lees, dan val ik van de ene verbazing in de andere, van de ene vreugde in de andere. Hij begint niet bij zonde en ellende, maar bij de goedheid van de schepping! Ach, als dit de hoofdstroom in onze kerken was geworden, wat zouden kerk en wereld er anders uitzien! Dat onze vorming niet begint bij zonde en ellende, maar bij goedheid en kwaliteit. Het zou gezorgd hebben voor minder zwaarte en negativiteit, minder zelfhaat en depressie. Meer geestelijke groei en bloei, meer vreugde en schoonheid, meer zalige eenvoud. Dat is wat ik in deze eerste Pelagiuspreek met jullie wil delen. Dat we niet beslist hoeven in te zetten op ellende en zondigheid, maar dat we ook kunnen beginnen bij de goedheid van God. Geen original sin, maar original blessing. En dat doen we immers in onze kloostergemeenschap ook al! We zingen bij het ochtendgebed in onze elke ochtend: 'Iepenje my foar jo goedens en reitsje my oan' (Open mij voor uw goedheid en raak mij aan).

En gelukkig, het leven is altijd sterker dan de leer. Mijn beppe Oeke is daar het levende voorbeeld van geweest. Zij was een heilige in alle eenvoud en barmhartigheid. Pelagius schrijft in zijn brieven dat veel mensen ambitieus zijn: om een topschrijver, een invloedrijk politicus of een gevierde militair te worden. Maar zo weinig mensen zijn ambitieus om een heilige te worden. Pelagius prijst Demetrias voor het feit dat zij haar best wil doen om heilig te worden. Dat zij de ambitie heeft om te groeien tot een mens zoals God dat bedoeld heeft.

4.

Beste mensen, daartoe zou ik jullie ook willen aanmoedigen en oproepen. Hier maak ik de link naar de zaligsprekingen. De zaligsprekingen die Jezus ons gegeven heeft zijn bedoeld om na te leven. Hij zegt tegen zijn leerlingen en vrienden dat ze op de goede weg zijn. Dat ze vooral vol moeten houden om in eenvoud te leven, om te treuren en compassie te hebben met anderen, om zachtmoedig te zijn, om honger en dorst voor gerechtigheid te blijven houden. Wat dan leef je uiteindelijk een gelukkig leven. Dat ze vooral koers moeten houden, ondanks alle moeite en tegenslag, om barmhartig te zijn, zuiver van hart, vredestichter en door te zetten ondanks alle vervolgingen om de gerechtigheid. Houd vol, want uiteindelijk leidt dit tot een zalig, gezegend leven.

Leef de zaligsprekingen omdat we het kunnen en omdat de wereld het zo hard nodig heeft. Om met Pelagius te spreken: je kunt het! God heeft je de vaardigheid gegeven om een heilige te worden. Als je er slechts naar verlangt om één van de zaligsprekingen te leven, dan al word je een moderne heilige. Niet officieel gecertificeerd, maar wel omdat je het verschil maakt. Omdat je deel wordt aan de goedheid van Christus. En ik weet en ik zie dat jullie deze weg al gaan. We zijn er getuige van onder ons! Van een vreugde. Ga verder, houd het vol, blijf sterk en moedig. Doe het voor God en voor Christus, doe het voor jezelf en voor je naaste, doe het voor de hele wereld en voor onze lieve moeder aarde.

Amen.